VASÁRNAPI könyvszemle

A szegedi nép

Bálint Sándor könyve

András, *Csaplár* Benedek, *Ferenczi* János, *Kálmány* Lajos, *Kovács* János, *Tömörkény* István, *Móra* Ferenc — s folytathatnám a névsort, amely a szegedi néprajzi kutatás gazdag hagyományait idézi. Folytatnom is kell *Bálint* Sándor nevével, hiszen ő több mint négy évtizede gyűjtögeti fáradhatatlan buzgalommal szülővárosa népéletének, művelődéstörténetének adalékait. Mintegy háromszáz részlettanulmányban, de főként *Szegedi Szótárának* (1957) sok ezer szócikkében tárta föl a nagy elődök és saját kutatásai eredményeit, s most dolgozik az élete főművének szánt monumentális munkán: *Szeged néprajzának nagyszabású összefoglalásán.*

Míg ez elkészül, a sürgető igények kielégítésére részlettanulmányainak legjobban kiérlelt fejezeteiből komponálva, időnként mintegy kóstolót ad. Egy évtizede helyi kiadványként jelent meg *A szegedi népélet* című füzete, most pedig ennek bővített és átdolgozott kiadását jelentette meg a *Gondolat Könyvkiadó.* A *Magyar tájak* sorozat hatodik kötete a Bakony, az Ormánság, az Őrség, a Sárköz és a Balatonmellék néprajzi ismertetését követi.

A Város és a környék településtörténetének fölvázolása után nyolc fejezetben ad képet Bálint Sándor a szegedi nép jellemző foglalkozásairól *(vízi élet, pásztorélet, mezőgazdaság),* a mindennapi élet sajátos eszközeiről *(táplálkozás, viselet, ház, otthon),* végül pedig a szellemi kultúra világáról *(nyelv, népköltészet, hiedelemvilág, szokások).* Nagy érdeme, hogy minden fejezetet *történeti megalapozottsággal* tárgyal: szinte valamennyit az 1522-es tizedlajstrom tanulságaival indítja, s úgy vezeti el napjainkig. Kár viszont, hogy éppen itt, ahol a történetiségnek a parasztéletforma fölbomlásában megnő szerepe, s amikor *egy évtized változásai korábbi századokéval érnek föl,* elmosódnak az időmeghatározások. Bálint Sándor többször, legnyomatékosabban az utószavában hangoztatja, hogy *„az itt bemutatott néprajzi kép részben már a múlté vagy a félmúlté".* Mégis a tárgyalás *jelen idejű állítmányai* megzavarják az olvasót, s azt hiszi, az ismertetett hiedelem, szokás napjaink gyakorlatáról tudósít. Aligha dolgoznak ma már szegediek, még nyáron sem, ingben, gatyában, bocskorban; még a távoli tanyákon is legföljebb 15—20 esztendővel ezelőtt. (A fehér különben éppen nem elnyeli a fényt, hanem visszaveri.) S a mai lagzira sem lehet érvényes, hogy a menyasszony cipőjébe *Mária-húszast* tesznek, hiszen hol találnának manapság már ilyen pénzdarabot? Abban is kételkednék, hogy a mai tanya nyelvében a *haza,* az *otthon* még mindig a Várost jelentené, mint Tömörkény idején, vagy hogy a kintebbi tanyavilágon kívül szokásos lenne még a húsvéti bárány fogyasztása. Mindez csak pár apró példa, de a lényeg az: *a mai néprajzkutatás még megoldható, elodázhatatlan földata az utolsó száz év meggyorsult változásainak, a népszokások elhalásának, módosulásának vagy átértelmeződésének folyamatát minél pontosabban periodizálni, időhöz kötni.* Csak így kapunk hiteles képet a múltról és a jelenről, „amint jön a tegnapból", csak így ábrázolhatjuk anakronisztikus tévedések nélkül a népélet történeti alakulását.

Bálint Sándor *minden apró részadatot, kutatást figyel és beépít munkájába: Székely* György vagy *Herepei* János adalékait éppúgy, mint Szeged nagy íróinak, költőinek — *Tömörkény* Istvánnak, *Gárdonyi* Gézának, *Cserzy* Mihálynak, *Juhász* Gyulának — művészien megfogalmazott, értékes megfigyeléseket tartalmazó észrevételeit. Ez nemcsak növeli munkája hitelét, de *fokozza szépségét, olvasmányosságát.* További érdeme, hogy a munkát, *a szokást mindig a kultusszal együtt szemléli* és ábrázolja. Néha azonban nem érzékelteti kölcsönhatásukat, vagy a hiedelemnek tulajdonít okozó szerepet, holott fordítva van. Így pl. a haldoklónak Tápén szokásban volt gyékényre fektetése a gyékényben való temetés maradványa, s liturgikus jellege csak másodlagos. Erőltetettnek hat néhány hasonló magyarázat is, például, hogy az ínségeledelnek számító főtt búza evésére a bibliai Booz és Ruth története, vagy a nép borkultuszára az Utolsó Vacsora szimbolikája hatott.

Bálint Sándor *glorifikáló szeretettel ír Városáról és népéről,* az Alsóvárosról a tanyákra, Temesközbe és a kun pusztákra kirajzó, ott virágzó kertkultúrát teremtő, hagyományait őrző magyarságról. Ez a rajongás jogos, mégha olykor túlzásokba vezet is. Például dicséri a szögedi kubikostalicskát, noha *Katona* Imre szerint a szakmában alkalmatosabb a *szentesi* típusú. *Barta* Istvánnak hisz, mert ő a Kossuth-nóta születését Szegedhez köti, holott *Csefkó* Gyula kimutatta előzményeit a jogtörténeti hagyományban. *Homérosz* is szundított néha. Bálint Sándor azt írja, hogy nincs adatunk a káromkodásért járó büntetésekről. Megfeledkezett *Tápay-Szabó* Gabriella kitűnő munkájáról *(Szeged erkölcsei a 18. században,* 1933), amelyben lapokon át sorolja „az istentelen nyelveskedésért" járó különféle bot-, tömlöc-, és pénzbüntetéseket. Apró elírás, hogy a híres rablógyilkos *Gyömbér* Pali mindszenti, holott Csanytelek szülötte volt.

Rendkívül érdekes *és új,* amit Bálint Sándor *Kabók* Imrének, a kitűnő gomkötőmesternek a magyar zsinórdíszítésről készített kiadatlan munkájáról mond. *Herman* Ottó, *Fadrusz* János, *Lechner* Ödön is forgatta, az utóbbinak építészeti ornamentikájára nyilván hatott is. Jegyezzük föl, hogy tanulmányozta ezt 1900. október 25-én, szegedi látogatásakor a hírneves angol grafikus, Walter *Crane* is, és nagy elismeréssel szólt róluk.

A *Tudományos Ismeretterjesztő Társulat* néprajzi munkája csak az elmúlt évben indult meg. *Szegeden a néprajzi ismeretterjesztés kitűnő kézikönyvet kapott Bálint Sándortól.* Honismereti mozgalom, hazafias nevelés, idegenforgalmi munka egyaránt építhet rá.

PÉTER LÁSZLÓ

Jean Effel hatvanéves

Hatvanadik születésnapját ünnepli két nap múlva, kedden, a vidám teremtő, aki nemcsak Ádámot és Évát alkotott maradandó módon, megformálta magát a nagyapás-szakállú kis atyaistent is: Jean *Effel,* a grafikusművész.

Szétkapkodott, megszeretett könyvei révén nálunk így ismerik leginkább, a játékos világmindenség, a derűbe oltott bibliai történetek újraalkotójaként. S kevesen tudják róla, hogy igazi neve Francois *Lejeune,* s igazi hivatása a *politizáló művészet.* A francia baloldali, kommunista lapok olvasói pedig gyakrabban találkoznak Marianne-nal, Franciaország szimbólumával, mint Ádámmal és Évával az Effel-rajzokon. Az ismert vonalakkal megrajzolt politikai művek évtizedek óta sok fontosat, szellemeset és találót mondtak már Marianne és Marianne népe érdekében. S a világ érdekében is. Hogy Effel jól politizáló, becsületesen politizáló művész, egyebek között egy kitüntetés is jelzi, a *Béke-világtanács aranyérme,* amelyet már másfél évtizede kiérdemelt.

Nincs ebben semmi csodálatos, ha eszünkbe jut lapozgatás közben, hogy *A kis angyal* albuma hajdan ugyancsak fontos és becsületes politikai tettnek minősült. Ez a glóriával karikázó, de bombákat levegőben elkapó, harsona-leckéktől irtózó, de szegény nénikéknél sugárnyalábbal befűtő embergyerek-szabású kis égi szárnyas születése idején és helyén — 1943 náciktól megszállt Franciaországában — a derűs értelem és a szellemes humánum finom *tüntetésének* számított az embertelen és értelmetlen háborúval szemben. Ezért maradt Effel legnépszerűbb munkája, ezért jelent ma is emberséget, humort, költőiséget.

Költőiségről kell beszélni mindig e rajzok láttán, holott kicsit darabosak, groteszken esetlennek tűnnek: egyáltalán nem könnyednek látszó, inkább nehézkesen gördülő vonalak, amelyekből tenyeres-talpas figurák, suta állatok és nehézkes fák kerekednek ki. De éppen az a jellegzetes — mellesleg: nagy grafikai kultúrával és eredeti művészi tehetséggel kialakított — stílus adja meg a művek végső lényegét, nélküle a szellemes ötletek mitsem érnének: élességüket lekerekíti, harsányságukat tompítja, szatírájukat megértővé, vagy éppen csattanóbbá formálja.

Vagyis így tud *emlékezetesen beszélni* Effel minden rajzsorozata arról, amiről tulajdonképpen folyvást beszélni akar: *emberségről, békéről, tisztaságról.* Ezt a pedagógiai szándékot észre sem vesszük lapozgatás közben: csak szórakozunk. De így van ez jól, mert a jó művészet legtöbbször észrevétlenül tanít.

Üdvözöljünk hát hatvanadik születésnapján egy nagy művészt, aki megtanult, s bravúrosan tud apró, szórakoztatónak látszó ötletekkel a legfontosabbról beszélni.

R. Gy.

M. Zaharov

Válóok: a technika

Feleségemet egyáltalán nem érdekelték a technika vívmányai. Nem csodálkozott soha semmin. Elhatároztam hát, hogy meglepem valamivel, ami velem és a technikával, pontosabban: a hangrögzítéssel kapcsolatos.

A dolog egyszerű volt. Annyiból állt csak, hogy — a legnagyobb titokban, mivel kellemes meglepetésnek szántam — hozzákapcsoltam magnónkat a telefonhoz.

S vártam a pillanatot. Csörgött a telefon. Hagytam, hogy feleségem vegye fel a kagylót. Bekapcsoltam a magnetofont. Nejem eléggé szűkszavúan válaszolt az általam ismeretlen telefonálónak.

— Üdvözöllek... Persze... Dehogy... Hát hogyne... Igen-igen... Én is...

Alig birtam kivárni, hogy letegye a hallgatót, mert előre élveztem: hogyan csodálkozik majd és bizonyára nagyon elégedett lesz ezzel a technikai fogással.

— No, kicsikém — mondtam neki —, most bűvészkedni fogok egy kicsit. Mindjárt nevetünk egy jót. Kivel is beszéltél az előbb?

— Hát a nővéremmel, Natasával — nézett rám csodálkozva.

Visszoforgattam a szalagot, s lejátszottam a felvételt. S nicsak, Natasa különösen mély férfihangon szólalt meg. Így:

Másenykám! Csókollak, egyetlenem!

— Üdvözöllek!

— Úgy gondolom, otthon van az a buta férjed. Biztosan a magnójával bíbelődik, ugye?

— Persze.

— Így hát ma nem randizhatunk? Vagy igen?

— Dehogy.

— Remélem, te is vágyódsz a te kis mókuskád után?

— Hát hogyne.

— Most mit tegyünk? Várjuk bizalommal a következő napot?

— Igen-igen.

— Na, befejezem, mert még gyanús lesz. Szia! Csókollak!

— Én is...

A tárgyaláson a magnót az asszonynak adtam. Emlékbe.

Fordította: Baraté Rozália

Dénes Géza

Micike

Mikor megszületett, elneveztük Micónak. Ezt a nevet hordta egészen a névadó ünnepségig, amikoris kitudódott, hogy lány az eszemadta. Fel is díszítettük a csilingelő, nőies Micike névvel.

Jóravaló, illemtudó, szobatiszta volt, már amennyire egy háromhónapos kiscica mindeme jelzőkre rászolgálhat. Ha durrogott is olykor nagymami kezében a seprű a menekülő pákosztos Micike után, nem volt az neki veszélyes, mert három seprűnél is gyorsabban vitte az inát lugason-virágoskerten át.

Lomhán járkált a veteményekben, rózsabokrok között. Lompos farka sötétszürke sétabotnak tűnt, amire olykor rátámaszkodott. Testét májfoltos rozsdaszürke szőrruha borította, két hegyes fülecskéje alatt pedig mint fülvédő., két fekete pont díszlett. Nyugodt, csöndes napokon oly meghitten, bizalommal ült nagymami ölében, mintha sose látott volna a kezében seprűt.

Fél éven át, tavasztól őszig borzasztó betegségben vergődött Micike: jöttek a fogai. Nem evett, nem ivott. Csoda, hogy bőre alatt maradt valami hús is. Már sötét, őszi felhők kergették egymást, lassan belepte fehér csipkéjével a kihűlt földet a kora reggeli dér, de Micike még mindig kesergett. Kihasználta ezt az úri macskabetegséget: csak húst, húst, meg tejet, tejfölt evett volna mindig.

Egy meleg, nyári reggel apámnak nyávogásra kellett ajtót nyitni. Nagyot kiáltott az apám, mire mindnyájan kiszaladtunk. Micike állt az ajtóban, előtte egy ugyanolyan tarka kismacska csúszott-mászott. A szeme leragadva az apróságnak. Micike nyávogott még egyet, felvette a szájába, s belépett vele a konyhába.

— Édesanyám — kiáltottam —, béleljük ki a cipősdobozt ronggyal. Az legyék a fekvőhelyük.

— Még mit nem — torkolt le az anyám.

— Sajnálják a rongyot is ettől a macskától? Rongy csak van elég ebben a házban.

De nem vitázhattam ezen, mert a Micike csak leteszi az apróságát a spórheld alá, s máris lebben kifelé. Mi utána, az udvarra. Onnan lestük, hogyan mászik fel a háztetőre, végigszalad a gerincen, s a hátsó szín cserepe alatt eltűnik. Kisvártatva jön vissza, óvatosan lépkedve hozza a szájában az újabb Micike-csemetét.

Nyolcszor egymás után ment fel a tetőn át a padlásra. Nyolc apró macska nyávogott a spórheld alatt.

Már a második macska láttán megdühödött az apám. Mély gödröt ásott a kert végiben, abba hányta mind. Hiába könyörögtem, csak mondta szegény a magáét nagy dérrel-durral:

— Magunknak is alig van mit enni, nem veszek a házhoz még egy éhes hasat.

Akkor éreztem először, hogy úgy is tud fájni valami, ha nem ütnek. És attól kezdve sűrűbben másztam meg a jegenyéket és hoztam az ingem korcában a bús Micike mamának finom szarka-, vagy varjúfiókákat, hadd vigasztalódjon szegény. Vagy inkább azért, hogy magam vigasztaljam.

A forró nyár után újra ősz lett: vége a vidám madarászásnak. Egy hűvös, szeles reggelen a nyári eset megismétlődött. Csak ekkor már kevesebb: öt kismacskával. Apám az asztalt öklözte:

— Elpusztítom ezt a dögöt.

De anyám nem engedte. A tél után kitavaszodtunk. Micike úgy járt a rügyező rózsabokrok között, mint beképzelt kisasszony. Megszagolta a bimbókat, rügyeket, megrágott néhány fűszálat, majd elvetette magát, s fájón énekelve hempergett a puha pázsiton.

— Jaj, beteg a Micike — kiáltottam.

Bizony beteg volt, csak azt nem tudtam, mi a baja. Esténként borzadva hallgattam az ágyban fájó, sikoltó nyávogását a háztetőről.

— Édesapám — ültem fel kis ágyamban —, hallja, bántják Micikét.

De az apám, aki amúgy a világ legcsöndesebb embere volt, most mérgesen megmozdult az ágyában:

— Majd segítek én holnap a rondán. Agyonütöm, nem fogok minden fél évben a kölykeivel bajlódni.

Augusztusra bőszárú, úgynevezett „priccsesz" nadrágot húztak rám, meg kiscsizmát. Alábbhagyott bennem a Micike-láz is, mert ábécé, meg egyszeregy könyv került a házba, s egy csodaszép palatábla. A világ összes